

BIÊN SOẠN, SẢN XUẤT, SỬ DỤNG GIÁO TRÌNH, TÀI LIỆU PHỤC VỤ DẠY HỌC

TS. Đức Dũng

Phó Trưởng Khoa Phát thanh - Truyền hình

Một: Về tình trạng thiếu giáo trình, tài liệu phục vụ cho giảng dạy và học tập báo chí ở nước ta hiện nay

Trong công cuộc đổi mới ở nước ta hiện nay, hệ thống báo chí Việt Nam đã có bước phát triển vượt bậc cả về hình thức, chất lượng và số lượng. Báo chí đã đóng góp đáng kể vào sự nghiệp xây dựng và phát triển đất nước. Tiếp thu thành tựu khoa học và công nghệ của thế giới, các loại hình báo phát thanh, truyền hình, báo mạng điện tử đã có sự phát triển mạnh mẽ.

Cùng với sự phát triển đó, công tác đào tạo, bồi dưỡng báo chí ở nước ta cũng đã có nhiều tiến bộ. Cả nước hiện đã có hơn chục cơ sở đào tạo hoặc tham gia đào tạo các chuyên ngành báo chí từ các bậc trung học, cao đẳng đến đại học và sau đại học. Tuy nhiên, bên cạnh những bước tiến rất đáng ghi nhận đó, vẫn còn nhiều bất cập và một trong những vấn đề nổi bật là tình trạng *thiếu giáo trình, thiếu tài liệu phục vụ cho công tác giảng dạy và học tập các môn chuyên ngành báo chí*.

Hiện nay, ở nước ta vẫn chưa có một bộ giáo trình chuẩn dùng chung cho các cơ sở đào tạo đại học báo chí. Một số cuốn sách nghiên cứu lý luận báo chí được các tác giả trong nước viết ra chủ yếu là do những nỗ lực cá nhân chứ chưa phải là giáo trình chính thức nên cũng chỉ có giá trị tham khảo. Cũng cần phải nói thêm rằng những cuốn sách đó cũng chỉ chiếm số lượng rất ít ỏi và thường chỉ được phát hành trong nội bộ các cơ sở đào tạo chứ chưa trở thành những tài liệu được xã hội hoá rộng rãi...

Trong vài năm qua, Nhà xuất bản Thông tấn (của TTX Việt Nam) đã xuất bản khoảng 30 đầu sách giáo trình và lý luận báo chí nhưng hầu hết là các tài liệu dịch của các nước như Nga, Anh, Pháp, Đức, Canada nên cũng chỉ có thể dùng để tham khảo. Cho đến nay, tại tất cả các cơ sở đào tạo đại học báo chí ở nước ta đều chưa có một bộ giáo trình hoàn chỉnh nào. Nhiều môn học của các chuyên ngành báo chí không những không có giáo trình mà thậm chí ngay cả những hình thức thay thế thấp hơn như *đề cương bài giảng, tài liệu tham khảo* cũng rất ít ỏi hoặc hoàn toàn

không có. Có những môn học mà bài giảng của giáo viên được coi là nguồn tài liệu tham khảo duy nhất.

Riêng ở Phân viện Báo chí - Tuyên truyền, mặc dù chúng ta đã có truyền thống đào tạo báo chí hơn 40 năm nhưng tình trạng thiếu giáo trình, tài liệu phục vụ giảng dạy và học tập các môn chuyên ngành báo chí vẫn luôn luôn là một vấn đề nóng bỏng. Nhìn lại theo trình tự thời gian, công tác đào tạo báo chí trước thập kỷ 90 chủ yếu dựa vào bộ *Giáo trình nghiệp vụ báo chí* hai tập (xuất bản các năm 1977, 1978), vào các báo cáo kinh nghiệm của các nhà báo và một vài tài liệu tham khảo ít ỏi.

Từ những năm 90 đến nay, ở Phân viện mới chỉ xuất bản được bốn cuốn giáo trình, khoảng hơn chục cuốn sách chuyên luận và một số tài liệu tham khảo về báo chí dịch của nước ngoài do Phòng Khoa học quản lý. Tất cả những cố gắng đó chỉ mới đáp ứng một phần rất nhỏ yêu cầu thực tế của công tác đào tạo báo chí và hiện nay có thể nói vấn đề thiếu giáo trình, tài liệu vẫn đang là một trong những thách thức đối với công tác đào tạo báo chí (kể cả đào tạo ở bậc đại học và sau đại học) của Phân viện.

Không cần phải phân tích nhiều cũng có thể thấy tình trạng thiếu giáo trình, tài liệu hiện nay đang ảnh hưởng trực tiếp đến chất lượng giảng dạy và học tập các môn báo chí. Nguyên nhân của tình trạng này trước hết là chưa có phương thức tổ chức, tập hợp đội ngũ các tác giả và các nhà nghiên cứu. Bên cạnh đó là những nguyên nhân khác như khó khăn về cơ chế quản lý, về nguồn tư liệu, về kinh phí in ấn v.v...

Trong khi Nhà nước chưa có một trung tâm để tập hợp đội ngũ nhà báo, nhà khoa học có khả năng để làm công tác nghiên cứu, tổng kết khoa học và biên soạn các sách nghiệp vụ báo chí, mỗi đơn vị đào tạo chỉ có thể trông chờ vào khả năng của chính mình. Hoạt động này không chỉ trợ giúp thực sự cho công tác đào tạo báo chí, mà còn có thể *tạo ra động lực để các cơ sở đào tạo có thể cạnh tranh* trong việc đào tạo, bồi dưỡng báo chí trong bối cảnh mới.

Trong thực tế, hiện nay mỗi cơ sở đào tạo báo chí ít nhiều đã có những cách thức đào tạo, bồi dưỡng trên cơ sở năng lực, kinh nghiệm và đội ngũ riêng của mình nên việc phát huy sức mạnh nội lực phải được coi là ưu tiên hàng đầu nhằm nhanh chóng có được những giáo trình, tài liệu tham khảo tốt phục vụ cho công tác nghiên cứu, giảng dạy và học tập.

Để đảm bảo thực hiện các chương trình đào tạo và đào tạo lại về báo chí, chúng tôi cho rằng trước hết cần phải sớm tổ chức biên soạn, xuất bản hệ thống tài liệu thay thế với những hình thức như: *đề cương chi tiết các bài giảng; các tài liệu tham khảo, như sách chuyên đề, giáo trình của các tác giả trong và ngoài nước; các tài liệu phục vụ cho giảng dạy, hướng dẫn nghề nghiệp trực tiếp như bài tập, tác phẩm mẫu, các chương trình phát thanh, truyền hình, các tờ báo mẫu v.v...* Bên cạnh đó, Phân viện nên dành một phần kinh phí cho việc mua và xuất bản sớm những tài liệu phù hợp, đảm bảo liên hệ thường xuyên với các cơ quan, tổ chức báo chí nước ngoài để hợp tác về thông tin, khoa học nghiệp vụ.

Hai: Một số kinh nghiệm cá nhân trong việc biên soạn, sản xuất tài liệu phục vụ giảng dạy và học tập báo chí.

Từ sau khi trở thành giảng viên báo chí của Phân viện trong 15 năm qua, riêng bản thân tôi đã viết và biên soạn được một số cuốn sách nghiên cứu lý luận báo chí và là đồng tác giả trong một số cuốn sách khác. Riêng về những cuốn sách của cá nhân, trong khoảng 13 năm qua, tôi đã được các nhà xuất bản *Văn hóa – Thông tin, Lao Động, Lý luận chính trị* và *Thông tấn* xuất bản 8 cuốn sách, cụ thể là:

-**Các thể ký báo chí** (376 trang), xuất bản năm 1992, tái bản các năm 1996, 1998, 2001, 2004.

-**Viết báo như thế nào?** (328 trang), xuất bản năm 2001, tái bản các năm: 2002, 2003, 2004.

-**Sáng tạo tác phẩm báo chí** (260 trang), xuất bản năm 2002.

-**Lý luận báo phát thanh** (324 trang), xuất bản năm 2003.

-**Ký văn học và ký báo chí** (312 trang), xuất bản năm 2003.

-**Phóng sự báo chí hiện đại** (300 trang), xuất bản năm 2004.

-**100 câu hỏi về cách viết báo** (224 trang), xuất bản năm 2004

-**Bút ký Minh Chuyên trong luận văn, tiểu luận sinh viên đại học** (424 trang), Đức Dũng chủ biên, xuất bản năm 2004.

Quá trình biên soạn và xuất bản những cuốn sách nêu trên đã đem lại cho tôi một số kinh nghiệm cá nhân trên các phương diện sau đây:

* **Về việc tìm kiếm, lựa chọn đề tài:**

- Luôn luôn xuất phát từ những yêu cầu cụ thể của công tác giảng dạy các môn chuyên ngành để xác định những đề tài thích hợp, có thể phát triển thành sách hoặc các đề tài nghiên cứu.

- Quan tâm tìm hiểu nhu cầu của người học để hình thành những đề tài mới có thể đáp ứng yêu cầu cụ thể của nhiều loại đối tượng khác nhau (học tập trung, học tại chức, người đọc bình thường, nhà báo chuyên nghiệp hay cộng tác viên báo chí...).

- Đề tài cũng có thể xuất hiện một cách ngẫu nhiên, tình cờ. Tuy nhiên, điều quan trọng nhất là phải có sự suy nghĩ, tính toán về tính khả thi của nó trước khi bắt tay vào làm. Việc nóng vội thực hiện một đề tài mới, một cuốn sách mới mà chưa có sự tính toán kỹ lưỡng có thể sẽ khiến cho tác giả phải bỏ dở công việc hoặc phải hao tổn quá nhiều công sức một cách không cần thiết.

- Trong một số trường hợp đặc biệt, có thể lựa chọn những đồng nghiệp (và kể cả sinh viên đại học, học viên cao học) thực sự có khả năng để phối hợp cùng thực hiện một đề tài nghiên cứu hoặc một cuốn sách.

*** Về việc tìm kiếm, khai thác, thu thập tài liệu:**

- Luôn luôn có ý thức thu thập, sưu tầm tài liệu (kể cả những tài liệu tuy chưa sử dụng được ngay nhưng có thể được sử dụng trong những công trình nghiên cứu khác). Không nên tiếc tiền trong việc mua tài liệu.

- Khai thác bất cứ nguồn tài liệu nào có liên quan đến các vấn đề của lý luận báo chí. Nếu không có bản gốc thì phải tìm cách phôtô lại và ghi rõ thời điểm hoặc hoàn cảnh, địa điểm nơi khai thác được tài liệu để tiện tra cứu về sau.

- Tài liệu nước ngoài rất nhiều cái mới nhưng không phải là tất cả. Chỉ có thể lý giải một cách thỏa đáng những vấn đề, hiện tượng, khuynh hướng của nền báo chí nước ta bằng chính hệ thống lý luận trong nước

- Khi khai thác các tài liệu của những nền báo chí không giống chúng ta về thể chế chính trị, về truyền thống văn hóa, về điều kiện kinh tế – xã hội... thì phải luôn luôn thận trọng. Nên tránh dùng những tài liệu không rõ nguồn gốc. Các tài liệu được trích dẫn phải có xuất xứ, nguồn gốc, cơ quan xuất bản rõ ràng.

- Những tài liệu đã thu thập được nên đọc ngay và sau đó sắp xếp theo cách nào đó cho dễ nhớ và dễ tra cứu nhất. Cần tránh tình trạng bỏ quên tài liệu (do không đọc nên không biết nội dung).

*** Quá trình viết cần chú ý một số vấn đề sau:**

- Không vội vàng nhưng không kéo dài. Không bao giờ được dừng lại giữa chừng vì khi bắt đầu lại sẽ mất thêm thời gian để hình dung lại những điều đã làm và sẽ làm do bị ngắt mạch. Luôn luôn tin tưởng là công việc sẽ hoàn thành tốt đẹp.

- Viết nhanh nhưng phải luôn cẩn trọng - Tận dụng tối đa thời gian để có thể hoàn thành dứt điểm từng công việc, từng cuốn sách.

- Vừa viết vừa đọc và sửa lại ở bất cứ thời gian nào có thể tận dụng được (trong những chuyến đi dạy tại chức, trong những ngày nghỉ hoặc trong khoảng thời gian không quá bận bịu với việc lên lớp...). Có thể sử dụng các cộng tác viên trong việc đọc phản biện và sửa lỗi – kể cả lỗi đánh máy.

*** Quá trình xuất bản sách:**

- Xây dựng mối quan hệ tốt với một nhà xuất bản và nhà in trên tinh thần tin tưởng, tạo điều kiện giúp đỡ lẫn nhau trong công việc. Trung thực trong quá trình sản xuất. Thực hiện nghiêm túc luật xuất bản.

- Nếu tác giả không có khả năng tự trình bày và làm bìa sách thì nên có những cộng tác viên tin cậy trong công việc này để đảm bảo sản phẩm thể hiện đúng ý đồ của người viết.

- Trong quá trình in ấn phải theo dõi chặt chẽ để tránh những sơ xuất không đáng có.

- Có thể đề nghị với nhà xuất bản để tự phát hành một số lượng sách trong phạm vi khả năng của mình. Nếu có nhiều khả năng hơn thì có thể ký hợp đồng xin giấy phép xuất bản và tự tổ chức in ấn, phát hành sách của mình. Công việc này tuy không đòi hỏi nhiều về mặt kinh phí nhưng rất cần đến các mối quan hệ, kinh nghiệm nên không phải là dễ làm. Tuy nhiên, đây lại là một hướng đi rất quan trọng trong quá trình viết và xuất bản sách nếu tác giả muốn có thu nhập thực sự bằng lao động của chính mình.

- Sau khi sách đã được in ra, cần phải chú ý lắng nghe dư luận của độc giả (trong đó đặc biệt đáng chú ý là những lời chê) để tiếp tục sửa chữa, điều chỉnh cho những lần tái bản sau. Bất cứ lần tái bản nào cũng nên có sự xem xét, sửa chữa lại cả về nội dung và hình thức. Nếu thấy cần, nên viết lại (hoặc có thể mạnh dạn cắt bỏ) những trang, những đoạn chưa đạt hoặc còn có thể viết hay hơn, đầy đủ hơn.

Trên đây là một vài ý kiến của tôi với tư cách là một giảng viên báo chí muốn đóng góp với Hội thảo khoa học này về vấn đề biên soạn, sản xuất, sách, tài liệu

phục vụ giảng dạy và học tập. Xin được nhấn mạnh rằng: những ý kiến, kinh nghiệm nêu trên chỉ là của cá nhân và do đó trước hết nó chỉ có giá trị đối với cá nhân tôi. Riêng về vấn đề giáo trình, do không có nhiều thời gian nên tôi xin phép sẽ trình bày ý kiến của mình trong một dịp khác.

Xin chân thành cảm ơn quý vị đã lắng nghe những ý kiến của tôi. Cuối cùng, tôi xin được kết thúc tham luận này cũng bằng một kinh nghiệm cá nhân là: *Khi viết, khi xuất bản sách và các loại tài liệu tham khảo, không nên quá trông chờ vào những khoản kinh phí từ trên trời rơi xuống mà phải xác định rằng tự những công trình ấy sẽ đem lại thu nhập cho tác giả.* Riêng bản thân tôi, suốt trong 15 năm qua, cho đến nay vẫn chưa hề được vinh dự nhận một đề tài nghiên cứu khoa học nào. Chính bởi vậy tôi đã phải tự mình đem ra các nhà xuất bản để in thành sách.

Xin cảm ơn !

Hà Nội ngày 15-1-2005

Đ. D.